

УДК 347.2

DOI [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2\(39\)-1](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2024-26-2(39)-1)

МЕДІАЦІЯ В МАЙНОВИХ ВІДНОСИНАХ: ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ І ЗАСТОСУВАННЯ

Аванесян Геннадій Миколайович

доцент кафедри правознавства та фінансів,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Полтавський інститут економіки і права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3258-3215>

Лісний Іван Анатолійович

старший викладач кафедри правознавства та фінансів,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Полтавський інститут економіки і права
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3157-6323>

Костенко Тетяна Вікторівна

здобувачка другого (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ступеня Магістр зі спеціальності 081 Право,
кафедри правознавства та фінансів,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Полтавський інститут економіки і права
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3521-4053>

Стаття присвячена питанням, пов'язаним з існуючими альтернативними способами вирішення приватноправових спорів. Автори аналізують ефективність процедури медіації, значення та сутність цієї процедури, а також роль медіатора у досягненні взаємовигідного рішення для сторін спору. Проаналізовано досвід розвинених країн у цій сфері та визначено реалії та передумови впровадження медіації у майнових відносинах в Україні.

Розвиток світових тенденцій, що проголошує права і свободи людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями, вимагає створення ефективних механізмів захисту публічних інтересів людини і громадянина, відкритої правової системи та належного функціонування всіх органів державної влади.

Ефективні механізми захисту публічних інтересів людини і громадянина вимагають відкритої правової системи та належного функціонування всіх гілок влади. Одним із фундаментальних шляхів створення сильної правової держави та незалежного громадянського суспільства є налагодження процесів запобігання та вирішення різноманітних конфліктів, які виникають у суспільстві з приводу певних матеріальних благ або внаслідок конфлікту інтересів.

Захист прав та законних інтересів може здійснюватися різними способами, які особа має право вільно обирати. Право кожного на захист від порушень і протиправних посягань своїх прав і свобод будь-якими не забороненими законом засобами гарантується Конституцією України, яка є Основним Законом держави. Однак у сучасних умовах суспільного розвитку необхідною умовою створення ефективної системи захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів громадян і юридичних осіб є позасудове врегулювання приватноправових спорів, а також першочергове право кожної людини і громадянина на судовий захист, створення та розвиток відповідних правових механізмів регулювання діяльності органів врегулювання спорів.

Ключові слова: медіація, майнові відносини, юридичні спори, медіатор, судові спори, переговори.

Avanesyan Gennady, Lisnyi Ivan, Kostenko Tetyana. Mediation in property relations: issues of regulation and application

The article is devoted to issues related to existing alternative ways of resolving private law disputes. The authors analyze the effectiveness of the mediation procedure, the meaning and essence of this procedure, as well as the role of the mediator in reaching a mutually beneficial solution for the parties to the dispute. The experience of developed countries in this field was analyzed and the realities and prerequisites for the introduction of mediation in property relations in Ukraine were determined.

The development of world trends, which declares the rights and freedoms of a person, his honor and dignity, inviolability and security as the highest social values, requires the creation of effective mechanisms for the protection of the public interests of a person and citizen, an open legal system and the proper functioning of all state authorities.

Effective mechanisms for the protection of public interests of man and citizen require an open legal system and the proper functioning of all branches of government. One of the fundamental ways to create a strong legal state and an independent civil

society is to establish the processes of prevention and resolution of various conflicts that arise in society over certain material goods or as a result of a conflict of interests.

Protection of rights and legal interests can be carried out in various ways, which a person has the right to freely choose. The right of everyone to protection against violations and illegal encroachments on their rights and freedoms by any means not prohibited by law is guaranteed by the Constitution of Ukraine, which is the Basic Law of the state. However, in modern conditions of social development, a necessary condition for the creation of an effective system for the protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms or interests of citizens and legal entities is the out-of-court settlement of private law disputes, as well as the primary right of every person and citizen to judicial protection, the creation and development of appropriate legal mechanisms regulating the activities of dispute settlement bodies.

Key words: mediation, property relations, legal disputes, mediator, litigation, negotiations.

Вступ. На даному етапі розвитку цивільного права дійсно доцільним є проведення комплексного реформування системи захисту прав та інтересів особи, пошук якісно нових способів захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів громадян і юридичних осіб, запровадження на законодавчому рівні приватноправових процедур вирішення спорів шляхом медіації, що застосовуються як поза межами, так і всередині національної судової системи, удосконалення чинного процесуального законодавства з метою створення реальних можливостей для реалізації права на можливе позасудове врегулювання спорів. Зважаючи на недостатню наукову та практичну розробленість так званих «цивільних» методів вирішення спорів, необхідно детально дослідити існуючі альтернативні методи вирішення спорів, більш-менш врегульовані на законодавчому рівні, а також з'ясувати правову природу, сутність та переваги медіації як однієї з найбільш ефективних форм вирішення приватноправових спорів.

Матеріали та методи. Питання, що становлять предмет цього дослідження, а саме – належне становлення та розвиток існуючих методів позасудового врегулювання спорів у майнових відносинах, необхідність правового врегулювання визнаних у світі процедур медіації та створення якісно нових механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, викликають дедалі більший науковий інтерес з боку вітчизняних та зарубіжних дослідників і практиків. Його теоретичне вираження можна знайти у працях: Є. О. Борисової, Г. Брука, С. В. Васильчака, А. О. Горової, Д.І. Піддубного, Д.К. Маліннікової, Н. П. Осіпової, І. В. Панової та ін.

Метою статті є комплексний аналіз існуючих альтернативних способів врегулювання приватноправових спорів, визначення медіації як одного з найбільш ефективних способів цивільного врегулювання правових спорів та формулювання науково-теоретичних і практичних висновків щодо необхідності належного правового регулювання процедури медіації та внесення відповідних змін до чинного процесуального законодавства.

Результати. Сьогодні медіація як самостійний правовий інститут є невід'ємною частиною правових систем більшості країн світу. Проте існують певні відмінності у підходах до правового регулювання медіації у вирішенні цивільних спорів.

Тому пояснення правового регулювання медіації у вирішенні цивільних спорів варто розпочати з аналізу підходів до правового регулювання медіації, які сформувалися в результаті тривалого розвитку цієї правової системи. Потреба у правовому регулюванні медіації зумовлена насамперед тим, що під час медіації учасники медіації вступають у відносини, результатом яких мають стати рішення, що можуть вплинути на правовий статус сторін медіації.

Говорячи про відносини з проведення медіації, слід зазначити, що вони є суспільними відносинами. Водночас, хоча будь-які правовідносини слід вважати суспільними відносинами, не всі суспільні відносини є правовідносинами, тому, вдаючись до медіації у приватноправових спорах, слід створювати необхідні умови для того, щоб медіаційні відносини мали ефект правовідносин. Тільки так можна гарантувати ефективність та результативність цього способу вирішення приватноправових спорів.

На сучасному етапі розвитку людства традиційні методи (вирішення спорів у правовій площині шляхом застосування правових норм і приписів у спеціально створених для цього судах). Існують різні методи (підходи) вирішення спорів, які можна поділити на традиційні та нетрадиційні (так звані «альтернативні» методи вирішення спорів – примирливі рішення, тобто вирішення конфлікту з позиції інтересів шляхом пошуку та досягнення згоди між сторонами, що сперечаються, зусиллями незалежної третьої сторони) [1, с. 141].

Як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, традиційним методом вирішення спорів є судовий розгляд. Більшість людей вважають, що спори повинні вирішуватися через суди, де судді несуть відповідальність за свої рішення і залишають за собою право на апеляцію, якщо вони не задоволені результатом. Однак відсутність стабільного розвитку держави та судової системи, недосконале процесуальне законодавство та низька довіра громадян до судової системи викликають серйозні сумніви щодо можливості швидкого та неупередженого вирішення спорів у судах. Надмірне навантаження, тривалі судові розгляди та труднощі у виконанні судових рішень свідчать про обмеженість такого підходу [2, с. 287]. Крім того, під час

розгляду спорів неминучою є конкуренція та конфлікт між сторонами, що ще більше загострює відносини між сторонами та унеможливує вирішення спору.

Зрозуміло, що в сучасних суспільних відносинах, які дедалі більше демократизуються, домінують принципи гуманізму, справедливості та моралі, що зумовлює необхідність пошуку якісно інших підходів до вирішення спорів. Альтернативне вирішення спорів (мирне врегулювання спорів) передбачає використання методів вирішення спорів, які є найбільш прийнятними в конкретній ситуації, враховують інтереси та вимоги сторін, сприяють подоланню спору та збереженню можливості подальшого спілкування та співпраці. Вирішені мирним шляхом спори не тільки не мають негативного впливу на суспільні відносини, але й сприяють прогресу та позитивно впливають на функціонування суспільства. Альтернативні методи вирішення спорів об'єднує договірна основа їх створення та добровільність застосування, оскільки їх використання є правом, а не індивідуальним обов'язком. Спільною метою цих методів є мирне врегулювання спорів, досягнення примирення та підтримання дружніх (спільних) відносин між сторонами спору [3, с. 22].

Як свідчить міжнародна практика, альтернативне вирішення спорів є цілком реальним і здійсненим механізмом вирішення приватноправових спорів між юридичними та фізичними особами. Використання позасудових способів вирішення спорів зумовлено об'єктивними факторами, такими як необхідність спрощення процедур вирішення спорів, використання існуючих методів медіації для подолання правових спорів та потреба розвантаження судової влади від значної кількості приватноправових спорів. Сучасною тенденцією в українському суспільстві є послаблення впливу держави на суспільні відносини шляхом прямого регулювання та посилення ролі приватного права. Однак стримуючим фактором є те, що термін «позасудове врегулювання спорів» досі не легалізований. Враховуючи сучасні наукові напрацювання з цього питання, альтернативне вирішення спорів можна визначити як сукупність процедур, спрямованих на вирішення правових спорів (суперечок), що виникають у сфері приватного права, на основі примирення позицій та інтересів сторін, заснованих на принципах диспозитивності, рівності, добровільності та конфіденційності та здійснюваних позасудовими державними органами на засадах диспозитивності, рівності, добровільності та конфіденційності.

Беручи до уваги теоретичні напрацювання та практики, що склалися на сьогоднішній день, українські науковці виокремили три основні альтернативні методи вирішення спорів, пов'язаних з формальним правосуддям: переговори, медіація та арбітраж. Міжнародний комерційний арбітражний суд є незалежною постійно діючою арбітражною установою (третейським судом), створеною при Торгово-промисловій палаті України, метою якої є розгляд міжнародних комерційних спорів у специфічному процесуальному форматі та вирішення їх по суті без залучення національних судових органів. Міжнародний комерційний арбітражний суд визнає в межах своєї юрисдикції спори, в яких сторони у письмовій формі домовилися про передачу на розгляд арбітражного суду всього або частини спору, як договірної, так і недоговірної характеру, який виник або може виникнути між ними у зв'язку з конкретним правовідношенням.

У нашій державі найпоширенішим методом є переговори, які є спробою конфлікуючих сторін вирішити свій спір без допомоги сторонніх осіб. Метою переговорів є досягнення спільного рішення, яке сторони вважають найкращим, і кожен учасник переговорного процесу вирішує, приймати чи не приймати ту чи іншу пропозицію. Таким чином, сторони переговорів мають безпосередній контроль як над процедурою, так і над змістом переговорного процесу. Не випадково переговорам надається особливе значення. Це пов'язано з тим, що цей метод ґрунтується на повазі, яку сторони відчувають одна до одної, і дозволяє їм досягти угоди, яка запобігає виникненню спорів у майбутньому, шляхом ефективних переговорів, навіть якщо їхні інтереси не збігаються, а погляди і думки відрізняються [4, с. 3].

Другою альтернативою вирішення спорів є третейська система, яка найчастіше регулюється на законодавчому рівні. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про третейські суди», третейські суди є недержавним, незалежним органом, утвореним за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фізичних та/або юридичних осіб у встановленому законом порядку для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин [5]. Принцип арбітражу, що лежить в основі діяльності третейських судів, не має на меті оцінити суть спору по суті. Його мета – допомогти сторонам у спорі досягти компромісу та укласти мирову угоду. Законодавець передбачає два види третейського розгляду: постійно діючий третейський розгляд та третейський розгляд для вирішення конкретних спорів. Основними перевагами третейських судів є те, що їхня діяльність ґрунтується на договірних угодах, розгляд справ відбувається відносно швидко, рішення третейського суду є остаточним і його виконання здійснюється через Державну виконавчу службу Міністерства юстиції України. Однак, на відміну від рішень судів загальної юрисдикції, які ухвалюються від імені Української держави і є обов'язковими до виконання всіма фізичними та юридичними особами, арбітражні рішення є обов'язковими лише для сторін арбітражного розгляду.

Медіація є одним з найбільш ефективних і визнаних у світі методів позасудового врегулювання правових спорів. Медіація сприяє впровадженню правових та етичних принципів у бізнес-секторі й застосовується

у багатьох ситуаціях: приватноправові спори щодо поділу майна, опіки над дітьми у разі розлучення, врегулювання відносин між сусідами, питання спадкового права та спори між особами, які беруть участь у ділових відносинах. Це цивілізований процес вирішення питань між сторонами під керівництвом самих конфліктуючих сторін, кінцевим результатом якого є досягнення згоди та встановлення позиції, вигідної для обох сторін.

Суть медіації полягає в тому, що сторони, які сперечаються, ведуть переговори і досягають згоди за допомогою медіатора, не звертаючись до суду. Медіація дозволяє уникнути складних судових розглядів і може бути адаптована до будь-якої ситуації. Її мета – обговорити і вирішити складні ситуації, дати можливість сторонам, що сперечаються, конструктивно взаємодіяти, допомогти медіатору як арбітру знайти порозуміння між сторонами і знайти компроміс після обговорення протиріч. Медіатор докладає максимум зусиль для того, щоб учасники медіації розуміли наслідки своїх рішень. Однак він не вказує їм, що робити. Тільки самі сторони можуть вирішити, як вирішити ситуацію, що склалася.

На відміну від судового вирішення спорів, яке ґрунтується на прямому застосуванні права, медіація базується на справедливості та використовує право для врахування інтересів обох сторін. Залучення медіатора дозволяє усунути психологічні бар'єри, які існують при безпосередньому спілкуванні між «сперечальними» сторонами. Залучаючи до переговорного процесу кваліфікованого медіатора, сторони визнають свою готовність до компромісу. Учасники процесу медіації приймають рішення, яке задовольняє обидві сторони (на відміну від судового розгляду, де рішення приймає безпосередньо суддя), а медіатор лише створює умови для належного обговорення суті справи. Процедура медіації є конфіденційною (приватною), тоді як судовий розгляд, як правило, є публічним. Суд вирішує, коли розпочнеться, закінчиться і як буде проходити судовий розгляд. Суд приймає рішення на підставі відповідних положень чинного законодавства і повідомляє про нього сторони. Натомість у медіації всі учасники мають можливість контролювати ситуацію. Якщо в судовому процесі завжди є переможці та переможені, то медіація має на меті знайти взаємовигідне та взаємоприйнятне рішення спору.

Тому медіація як альтернативна судовому розгляду процедура вирішення спорів є економічно вигідним і доцільним методом, який дозволяє сторонам знайти рішення, що задовольняє всі сторони спору, не витрачаючи час на підготовку та розгляд судового розгляду, а також не витрачаючи додаткові кошти на численні судові процедури. Крім того, у більшості випадків медіація забезпечує задоволення учасників спору способом та результатом врегулювання спору, гарантує конфіденційність цього врегулювання, запобігає виникненню подібних спорів у майбутньому, підвищує ймовірність того, що прийняті сторонами спільні рішення будуть виконані заінтересованими сторонами.

Висновки. Таким чином, медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів є особливим видом медіації і визначається метою такої медіації (вирішення спору) та особливим статусом медіатора. Крім того, доцільність та ефективність застосування медіації як альтернативного судовому способу вирішення спорів залежить від низки факторів. Як показує зарубіжний досвід, використання медіації є найбільш ефективним у вирішенні спорів, пов'язаних із суб'єктивною оцінкою ситуації сторонами, яку можна модифікувати за допомогою психологічних технік. Такі спори здебільшого мають міжособистісний характер (наприклад, спори, що стосуються сімейних, сусідських відносин, порядку та розміру відшкодування шкоди, в тому числі не пов'язаної зі смертельними наслідками). Вибір медіації як найбільш ефективного способу вирішення спорів зумовлений особливою функцією медіатора, який є експертом з ефективних методів вирішення спорів. Медіатор дає можливість сторонам поглянути на причини та наслідки спору з різних точок зору та знайти нові методи вирішення спору, які підходять для обох сторін. Тому головна мета медіатора – не з'ясувати, хто винен, що є перешкодою для подальшої комунікації та співпраці, а знайти спосіб досягти згоди.

Література:

1. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ. 2012. С. 244.
2. Піддубний Д.І. Правове регулювання медіації у публічних правових відносинах у праві Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №12. С. 283–286.
3. Маліннікова Д.К. Практичні аспекти популяризації медіації в Україні. *Приватне та публічне право*. 2024. №1. С. 21–25.
4. Бардаченко Л. Медіація в Україні: практика застосування світових тенденцій. *Правовий тиждень*. 2010. № 1–2 (179–180). С. 2–3.
5. Про третейські суди : Закон України від 11 травня 2004 року № 1701-ГУ. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 35. Ст. 412.

References:

1. Spektor, O.M. (2012). Alternatyvni sposoby vyrishennia tsyvilno-pravovykh sporiv [Alternative methods of resolving civil disputes]. *Candidate's thesis*. Kyiv. S. 244 [in Ukrainian].
2. Piddubnyi, D.I. (2023). Pravove rehuliuвання mediatsii u publichnykh pravovykh vidnosynakh u pravi Yevropeiskoho Soiuzu [Mediation in public legal relations]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 12, 283–286 [in Ukrainian].
3. Malinnikova, D.K. (2024) Praktychni aspekty populiaryzatsii mediatsii v Ukraini [Popularization of mediation]. *Pryvatne ta publichne parvo*, 1, 21–25 [in Ukrainian].
4. Bardachenko, L. (2010). Mediatsiia v Ukraini: praktyka zastosuvannya svitovykh tendentsii [The practice of using mediation]. *Pravovyi tyzhden*, 1–2 (179–180), 2–3 [in Ukrainian].
5. Pro treteiski sudy: Zakon Ukrainy vid 11 travnia 2004 roku № 1701-HU. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2004. № 35. St. 412. [On arbitration courts: Law of Ukraine dated May 11, 2004 No. 1701-GU. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2004. No. 35. Art. 412.] [in Ukrainian].